

– в схожості методики викладання; 5% визнають існування такого взаємозв'язку і разом з тим не знають в чому він проявляється. 41,3% вважає, що викладання в світських закладах освіти дисциплін релігієзнавчого характеру є обов'язковим; 52,2% – таке викладання повинно відбуватися за правом вільного вибору студента, учня; 2,4% висловили думку про те, що таке викладання є необов'язковим і 3,9% – вибрали варіант „важко сказати”.

Отже, наведені факти дають підставу зробити такий висновок, що більший відсоток молодих людей вважає освіту та релігію схожими та пов'язаними між собою моральним впливом на формування світоглядних орієнтацій особистості молоді людини. Це підтверджується і тим, що більше 90% опитаних стверджують про доречність викладання в світських закладах дисциплін релігієзнавчого характеру якщо не в обов'язковому порядку, то за правом вільного вибору. Релігія, на їхню думку, виступає моральним стабілізатором суспільного життя, бо більшість релігійних систем спрямовують виховання на подолання притаманного людині егоїзму, і ті цінності, які релігія намагається прищепити, значною мірою збігаються зі світськими суспільними потребами і вимогами. Наприклад, це повага до близьких, співчуття, взаємодопомога, гуманізм, недопущення насильства і злочинів.

Слід відмітити, що у Прикарпатському регіоні склались такі релігійні типологічні схеми. Значна частина молоді (77%) є релігійною, частина (18%) на рівні релігійності і нерелігійності, а також частина (5%), яка не має властивостей релігійної свідомості, віри і тільки проявляє деякі ознаки релігійної поведінки, тобто бере участь у деяких ритуалах і відвідує церкву по святкових днях, з метою спілкування і т. д. Тобто, частина молоді не вважає себе релігійною, і в той же час не являється нерелігійною в повній мірі, бо хоч частково є включеною у функціонування релігійної системи. Разом з тим, треба вказати і на те, що спостерігається різна ступінь релігійності, але більша частина молоді Прикарпаття все ж таки вважає себе віруючою.

#### Література

1. Дудар Н.П. Релігійність в українському соціумі: детермінанти і характеристики сучасного стану., автореферат на здобуття наук. ступеня к. соц. наук., / Н.П. Дудар. – К., 2002.
2. Єленський В.Є. Релігія. Церква. Молодь. / В.Є.Єленський, В.П.Перебенесюк.– К: АЛД, 1996.
3. Про стан і тенденції розвитку релігійної ситуації та державно-церковних відносин в Україні у 2003 році. // Людина і світ, – 2004. – №3.
4. Скокова Л. Релігійна ідентичність в автобіографічних повідомленнях молоді: спроба соціологічної інтерпретації / Л. Скокова // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2003. – №2.
5. Соціокультурні ідентичності та практики /Під ред. А.Ручки. – К: Інститут соціології НАН України, 2002.

#### Summary

Olexandra Ptashnyk-Seredyuk  
Halyna Garanina

#### Religion and religious practices of youth in Pricarpatya

Analysis of influence of religion and education on formation of outlook of youth in Prykarpatya region is made in the article. According to the poll, religion takes an important place in spiritual and moral sphere of life of a human-being in society. The poll has been made and it showed a high proof of religious identification and religious practice. Young generation considers studying subjects of religion is necessary in secondary and higher educational establishments.

УДК 130.1

© Наталія Каралаш  
м.Чернівці

#### ДУХОВНИЙ СВІТ ЯК ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті досліджуються проблеми морального та духовного розвитку особистості у сучасному українському суспільстві.

**Ключові слова:** духовність, особистість, ментальність, мораль, розвиток, духовний світ.

**Актуальність дослідження.** Проблема духовності є однією з найважливіших і актуальних питань сьогодення. Актуальність духовного особливо глибоко проявляється у перехідні періоди розвитку суспільства, коли попередні засади людської життєдіяльності значною мірою вичерпують себе.

Нині українське суспільство перебуває у пошуках шляхів подолання кризи, що охопила всі сфери життєдіяльності – економічну, політичну та духовну. Її ознаками є процес втрати громадянами України духовних орієнтирів, дезінтеграція ціннісних систем особистості, нездатність індивідів до самопізнання, самоорганізації, відсутність потреби у саморозвитку, самовдосконаленні. Будь-які зміни – соціальні, економічні, політичні, культурні пов'язані зі змінами самої людини. Творячи себе або спотворюючи, людина так само перетворює світ чи спотворює його. Опанування людиною своєї волі, свободи, усвідомлення гуманістичних цінностей та ідеалів – процес, який безпосередньо пов'язаний з проблемою духовності, духовного розвитку.

Таким чином, дослідження проблеми духовності є на сьогодні надзвичайно актуальним. Окрім того, нагальною є потреба знайти нову модель стабільності та визначити шляхи виходу з кризи. Необхідно усвідомити, що для поліпшення свого життя людина, насамперед, сама має стати досконалішою духовно. Отже, апріорним є духовний світ особистості.

Сучасний український філософ, культуролог С.Б.Кримський дає таке визначення духовності людини: "Духовність – це здатність переводити (трансформувати) універсум зовнішнього буття у внутрішній світ особистості на етнічній основі, здатність створювати той внутрішній світ, завдяки якому реалізується собітотожність людини, її свобода від жорсткої залежності перед ситуаціями, що постійно змінюються. Духовність, врешті-решт, приводить до своєїрідної смислової космогонії, поєднання образу світу з моральними основами особистості" [3, с. 23].

**Метою** даної статті є: розгляд духовного світу; особистості у період трансформаційних процесів

**Основні завдання:**

1. визначити роль духовної культури у розвитку особистості;
2. виділити основні негативні тенденції і їх вплив на духовність українців;
3. визначити шляхи виходу з духовної кризи особистості і суспільства в цілому.

**Рівень розробки проблеми.** Проблема духовності, вихованості високої культури особистості посіли основне місце у різних галузях знань, у доробках відомих зарубіжних і вітчизняних соціологів, філософів, які присвятили чимало своїх праць вивченню внутрішнього духовного світу людини. Цією проблемою займалися І.Конт, Г.Сковорода, В.Соловйов, С.Франк, Е.Фром, К.Юнг, С.Кримський, О.Злобіна та ін.

Проблема духовного розвитку особистості вічна. Прагнення людини до самовдосконалення є природним почуттям. Рівень і якість духовного розвитку особистості можна визначити лише, беручи до уваги ту внутрішню роботу, яку вона здійснює для збагачення свого духовного світу. Якщо людина не прагне внутрішнього самовдосконалення, то вона духовно деградує. Духовне життя людини – це постійна праця, невинна творчість, спрямована на самовдосконалення.

Нині людина, як ніколи раніше, відчувається вільною. Вона вільна саме тому, що немає твердих основ, знехтувані цінності, панує хаос. Та попри все, перед людиною постає широке поле вибору. Вона може обирати шляхи свого розвитку, організувати нове світобачення. За цих обставин саме людина набуває особливої значущості й цінності, оскільки від неї залежить не лише її життя, але й життя а ріогі [1, с. 16].

У нинішніх умовах катастрофічно змінюються ціннісні орієнтації сучасної людини від загальногуманістичних до меркантильних, прагматичних, втрачаються такі цінності як добро, краса, любов, людська гідність тощо. Нині серед молоді домінує неприхована антигромадська, антигуманна позиція. Вражені вірусом бездуховності та споживацтва, прагнення збагатитися за рахунок інших, значна частина молодих людей втратила внутрішні моральні гальма і часто керується психологією руйнівника. Все це породжується зубожінням великих мас населення, зростаючою інфляцією, кризою управлінських структур на всіх рівнях, відсутністю чіткої соціальної політики і т.п.

Відчуження особи від моралі в даному випадку проявляється в тому, що моральні взаємовідносини між людьми носять чисто діловий, комерційний характер, який позбавлений справді людського, гуманістичного змісту. У сфері духовного життя суспільства до числа наслідків відчуження можна віднести значну невідповідність між проповідуваними ідеалами і реальністю, що підриває всю систему традиційних цінностей і провокує незадоволення людей своїм життям та страх перед майбутнім. У задоволенні потреб серед молоді вже функціонує певний алгоритм поведінки, яка не завжди усвідомлюється у відповідності з вимогами соціуму та створює перешкоди процесам реалізації невичерпного духовно-творчого потенціалу особистості.

Які ж причини такого стану? Соціальна практика свідчить, що в періоди радикальних змін суспільного ладу та типу державного устрою, орієнтацій і соціально-політичних цінностей молодь, в силу притаманних їй демографічних і соціально-психологічних якостей, по-своєму реагує на ці

процеси. По-перше, вона рішуче піддає радикальній переоцінці традиції, звичаї, цінності та прагнення старших поколінь, швидше й легше відмовляється від "соціальних вад" минулого, здатна швидше сприймати нові лозунги і зміни; по-друге, криза суспільства і влади, докорінний злам соціальних структур, базових відносин, втрата ціннісних орієнтацій, що характерні для перехідного періоду, можуть мати своїм наслідком незадоволення молоді, розчарування й недовіру до політико-владних структур та інститутів влади і, врешті, до самої політичної діяльності.

Як ми бачимо, багато складних і невирішених проблем постає перед людиною. Який вихід можна знайти з цієї складної ситуації, в якій нині опинилося українське суспільство? Чи можемо ми сподіватися на ефективні зміни? Щоб отримати позитивні відповіді на ці питання, необхідно більше дбати про духовне відродження особистості.

Роздуми над минулим, осмислення сьогоdnішніх реалій дають впевненість у тому, що саме людина, яка перебуває у стані постійної внутрішньої боротьби, очищення своєї совісті від облудних нашарувань, у пошуку справжнього смислу свого життя, здатна долати труднощі і перешкоди, які виникають у процесі її розвитку, може забезпечити свій добробут і благополуччя. Ця впевненість допоможе вижити. Індивід повинен присвятити своє життя служінню істини, добру і справедливості й тим самим сприяти піднесенню людської духовності.

Чи прогресує людська духовність? Щоб відповісти на це питання не слід визначати людську духовність передусім через економічний базис, виділяти економічну сферу як таку, що домінує над всіма іншими. Адже людина, як справедливо зауважував М.О.Бердяєв, не є істотою лише економічною, не меншою мірою вона політична, моральна, духовна, а економіка – це засіб до її життя, а не її кінцева мета.

Духовності не можна навчити, вона формується у процесі активної життєдіяльності, під впливом відповідних норм поведінки людей у ситуаціях, що спонукають до певного вибору, при оволодінні культурою, під час роздумів, самовдосконалення. Отже, духовність – це складний комплекс якостей людини, що не вичерпуються знаннями, а виявляються у стосунках з іншими людьми, самооцінці, при виборі форм поведінки тощо.

Оскільки людська духовність органічно пов'язана з життям суспільства, то важливо передусім з'ясувати, чи відбувається прогрес суспільства в цілому. Англійський економіст Тюрго так уявляв прогрес: "Вся маса людського роду, переживаючи поперемінно спокій і тривоги, щасливі часи і періоди бідувань, завжди прямує, хоча і повільними кроками, до дедалі більшої досконалості" [4, с. 52].

Для з'ясування сутності духовного прогресу людини важливо впевнитися у тому, що прогрес є необхідною умовою людського існування. Еріх Фромм дає цікаву аргументацію з цього приводу. У своїй праці "Духовна сутність людини" він стверджує, що прогрес – це олюднення людини, заявляючи, що "цей процес продовжуватиметься доти, поки людина не досягне своєї кінцевої мети – стати повністю олюдненою, доки вона не стане цілком єдиною зі світом... Якщо ж людина шукає розв'язання своїх проблем на регресивному шляху, то це неминуче приведе її до повної втрати людської подоби" [5, с. 89].

Одним з найповніших виявів людської духовності є розвиток науки, який породжує проблему, про яку чітко сказав видатний німецький письменник Б.Брехт. Звертаючись до вчених, він писав: "З часом вам, мабуть, пощастить відкрити все, що можна відкрити, але ваше просування в науці буде лише віддаленням від людства. І безодня між вами і людством може виявитися настільки величезною, що одного прекрасного дня ваш поклик торжества, що засвідчуватиме нове відкриття, буде зустрінутий загальним зойком жаху" [2, с. 160]. Тут мова йде про підпорядкування розвитку науки прогресивним цілям усього людства.

Феномен духовності реалізується в процесі самопізнання індивіда. У цьому процесі розкривається вся сутність людини. Сучасна гуманітарна наука говорить про те, що якраз духовність робить людину людиною. Якщо індивід відмовляється від своєї людської сутності, від своєї духовності, забуття людиною самої себе, зникнення духовності у масовому масштабі призводить до загальнокультурної кризи людства. Тому велике значення у житті кожного народу має духовна, культурна спадщина. Відомий французький письменник і філософ Альбер Камю дуже влучно сказав, що немає культури без спадщини, як життя без дихання.

Людина черпає свою духовність з культури, яка є джерелом її духовності. Культура є транслятором духовних досягнень попередніх поколінь і засобом їх відтворення у кожному зокрема. Отже, сутність культури полягає у її індивідуальному відтворенні, а сутність людської духовності – в індивідуальному сприйнятті і примноженні культурних надбань людства.

Сьогодні спостерігається процес перенесення на український ґрунт гірших зразків західної "масової" культури, яка не сприяє розвитку духовності, а навпаки – формує і утверджує бездуховність, особливо у молодіжному середовищі. І якщо перше веде до самоізоляції, своєрідного хуторянства у сфері культури, то друге – до застою, а потім до деформації як у духовній так і в соціально-політичній сферах.

Духовність не може мати вимірів, які застосовуються щодо матеріальних багатств, визначення ефективності виробничої праці тощо. Тому за умов становлення нових економічних відносин духовні цінності мають перебувати під опікою держави, суспільства в цілому. Культура потребує державних дотацій, меценатства, пожертвувань; вона не може існувати на комерційній основі.

Коли занепадає духовність, як наслідок, занепадають усі сфери людського життя, і це, на превеликий жаль, ми бачимо з власного досвіду. Духовність особистості – це її невтомна праця з метою внутрішнього самовдосконалення, це дисципліна й вибір того, що допоможе спасти душу, не вбити в собі людину, тобто, це самодисципліна й сувора вимогливість до себе.

Підсумовуючи все викладене вище, необхідно ще раз наголосити, що проблема духовного розвитку особистості в Україні на зламі століть не втратила своєї актуальності, а набула ще й нових рис та особливостей, що зумовлені часом та сучасним розвитком суспільства.

Україна – це держава, яка повинна стати взірцем для всього світу щодо духовного розвитку нації. Беручи до уваги всі трагедії – екологічні, політичні, економічні, соціальні, культурні, духовні, український народ має збагатитися мудрістю своїх пророків і навернутися до єдиного цілющого джерела – духовності. Це єдиний шлях спасіння, іншого нам не дано. І якщо ми не захочемо ним іти, будемо все далі й далі прямувати у безодню бездуховності, аморальності, лицемірства, невігластва, смерті як духовної, так і фізичної.

### **Література**

1. Беланова Р.А. Гуманізація та гуманітаризація освіти в класичних університетах (Україна – США). – К., 2002.
2. Гулыга А.В. Искусство в век науки. – М., 1978.
3. Крымский С.Б. Контуры духовности, новые контексты идентификации // Вопросы философии. – 1992. – № 12.
4. Тюрго А.Р. Избранные философские произведения. – М., 1997.
5. Фромм Э. Духовная сущность человека. Способность к добру и злу // Философские науки. – 1990. – № 8.

### **Summary**

**Natalia Karalash**

#### **The spiritual world as a problem of personality formation**

In the article the author researches problems of moral and spiritual development of personality in modern Ukrainian society.

**УДК 316.74:001**

**© Володимир Кохан  
м. Чернівці**

#### **ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ**

*Проблема даного дослідження полягає в існуванні тісної взаємодії між наукою і суспільством, адже процес наукового пізнання зумовлений не лише особливостями об'єкта, що вивчається, а й численними факторами соціокультурного характеру. Завдання, які ставить суспільство перед наукою, ставлення до науки і створені для неї умови, можливості реалізації досягнень науки – все це залежить від досягнутого етапу суспільного розвитку, характерних для нього засобів виробництва і виробничих відносин.*

**Ключові слова:** наука, знання, соціальний інститут, соціокультурний феномен, соціокультурний аналіз, парадигма, бібліометричні дані.

Зростаюча роль науки в розвитку продуктивних сил всього суспільства, науково-технічний прогрес, що перетворив науку в масову професію і викликав швидкий ріст витрат на її потреби, актуалізують дослідження впливу соціальних трансформацій у суспільстві на процес наукової діяльності та аналіз науки як впливового соціального інституту.